SARIOSIYO TUMANIGA GEOGRAFIK, IJTIMOIY-IQTISODIY VA EKOLOGIK TAHLIL

Vohidova Feruza
Termiz davlat universiteti
Magistratura bo'limi
1-bosqich magistranti
vohidovaferuza24@gmail.com
Tel: +99891 967 51 33

Annotatsiya. *Mazkur maqolada Sariosiyo tumanining geografik joylashuvi, tabiiy sharoiti, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishi hamda ekologik holati kompleks tahlil qilindi. Tadqiqot davomida hududning relyefi, iqlimi, suv resurslari, aholi joylashuvi, qishloq xo'jaligi va ekologik muammolari o'rganildi. Shuningdek, hududni barqaror rivojlantirish istiqbollari ilmiy asosda yoritildi.*

Kalit so'zlar: *Sariosiyo tumani, geografik tahlil, ekologiya, ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish, relyef, qishloq xo'jaligi, tabiiy resurslar, Surxondaryo.*

Аннотация. *В данной статье проведён комплексный анализ географического положения, природных условий, социально-экономического развития и экологического состояния Сариасийский район. В ходе исследования изучены рельеф, климат, водные ресурсы, размещение населения, сельское хозяйство и экологические проблемы территории. Также научно обоснованы перспективы устойчивого развития трайона.*
Ключевые слова: Сариасийский район, географический анализ, экология, социально-экономическое развитие, рельеф, сельское хозяйство, природные ресурсы, Сурхандарья.

Abstract. *This article provides a comprehensive analysis of the geographical location, natural conditions, socio-economic development, and ecological state of Sariosiyo tumani. The study examines the district's relief, climate, water resources, population distribution, agriculture, and environmental problems. In addition, the prospects for sustainable regional development are scientifically substantiated.*

Keywords: *Sariosiyo district, geographical analysis, ecology, socio-economic development, relief, agriculture, natural resources, Surkhandarya.*

Kirish

Bugungi kunda hududlarning tabiiy-geografik va ijtimoiy-iqtisodiy holatini kompleks o'rganish mintaqaviy rivojlanishni ta'minlashning muhim omillaridan biri hisoblanadi. Ayniqsa, tog'oldi va tog'li hududlarda joylashgan tumanlarning tabiiy resurslari, ekologik holati va iqtisodiy imkoniyatlarini chuqur tahlil qilish ilmiy hamda

amaliy ahamiyatga ega. Shu jihatdan Sariosiyo tumani Surxondaryo viloyatining shimoliy qismida joylashgan yirik hududlardan biri sifatida alohida e'tiborga loyiqdir.

Tuman tabiiy resurslarga boyligi, tog‘ va vodiy landshaftlarining uyg‘unligi, qishloq xo‘jaligi hamda transport-geografik o‘rni bilan ajralib turadi. Hududning iqtisodiy rivojlanishi ko‘p jihatdan tabiiy sharoit va demografik omillarga bog‘liqdir. Shu bilan birga, yer degradatsiyasi, suv taqchilligi, eroziya va ekologik muammolar hududning barqaror rivojlanishiga salbiy ta'sir ko‘rsatmoqda. Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — Sariosiyo tumanining geografik, ijtimoiy-iqtisodiy va ekologik xususiyatlarini ilmiy jihatdan tahlil qilish hamda hudud rivojlanishining ustuvor yo‘nalishlarini aniqlashdan iborat.

Tadqiqot metodologiyasi: Tadqiqot davomida geografik taqqoslash, statistik tahlil, kartografik usul, tizimli yondashuv va ekologik monitoring metodlaridan foydalanildi. Hududning tabiiy va iqtisodiy ko‘rsatkichlari ilmiy adabiyotlar, statistik manbalar hamda geografik kuzatishlar asosida o‘rganildi.

Hududning geografik tavsifi: Sariosiyo tumani Surxondaryo viloyatining shimoliy qismida joylashgan bo‘lib, shimolda Tojikiston Respublikasi, sharqda Denov tumani, janubda Uzun tumani bilan chegaradoshdir. Tuman hududi Hisor tog‘ tizmasining janubiy etaklarida joylashganligi sababli relyefi murakkab hisoblanadi. Hududning asosiy qismini tog‘ va tog‘oldi tekisliklari tashkil etadi. Tog‘li hududlarda balandlik 3000 metrga yaqinlashadi. Relyefning bunday murakkabligi iqlim, tuproq va suv resurslarining hududiy farqlanishiga olib keladi.

Tuman iqlimi subtropik kontinental xususiyatga ega bo‘lib, yoz fasli issiq va quruq, qish esa nisbatan yumshoq kechadi. Yanvar oyining o‘rtacha harorati −1°C dan +2°C gacha, iyul oyida esa +28°C dan +32°C gacha kuzatiladi. Yillik yog‘in miqdori tog‘li hududlarda 500–600 mm, tekisliklarda esa 250–300 mm atrofida bo‘ladi. Hududning asosiy suv manbalari tog‘ daryolari hisoblanadi. Ular qishloq xo‘jaligini sug‘orishda muhim ahamiyat kasb etadi. Tog‘lardan oqib tushuvchi mavsumiy soylar va kichik daryolar irrigatsiya tizimining shakllanishiga xizmat qiladi.

Ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish xususiyatlari: Sariosiyo tumani iqtisodiyotida qishloq xo‘jaligi yetakchi o‘rin tutadi. Aholining katta qismi dehqonchilik va chorvachilik bilan shug‘ullanadi. Sug‘oriladigan yerlarda paxta, g‘alla, sabzavot va bog‘dorchilik mahsulotlari yetishtiriladi. Tog‘oldi hududlarida uzumchilik va mevachilik rivojlangan. Chorvachilik, ayniqsa qoramolchilik va qo‘ychilik iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri hisoblanadi. Tog‘ yaylovlarining mavjudligi yaylov chorvachiligi rivojlanishiga qulay sharoit yaratadi. Hudud transport-geografik jihatdan ham muhim ahamiyatga ega. Tuman orqali viloyatning shimoliy qismi bilan bog‘lovchi avtomobil yo‘llari o‘tadi. Bu esa ichki savdo va iqtisodiy aloqalarning rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

Aholi sonining o‘sishi mehnat resurslari salohiyatini oshirmoqda. Shu bilan birga, yangi ish o‘rinlarini yaratish, sanoatni rivojlantirish va xizmat ko‘rsatish sohasini kengaytirish dolzarb masalalardan biri bo‘lib qolmoqda. Tuman hududida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanishi ham iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim omil hisoblanadi. Ayniqsa, qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlash korxonalarini tashkil etish hudud iqtisodiy samaradorligini oshiradi.

Ekologik holat va muammolar: Hududning ekologik holati tabiiy va antropogen omillar ta’sirida shakllanmoqda. Tog‘li hududlarda eroziya jarayonlari keng tarqalgan bo‘lib, noto‘g‘ri yer foydalanish natijasida tuproq unumdorligi pasaymoqda. Sug‘oriladigan yerlarda sho‘rlanish va suv tanqisligi muammolari kuzatiladi. Suv resurslaridan samarasiz foydalanish irrigatsiya tizimida yo‘qotishlarning ortishiga sabab bo‘lmoqda. Bu esa qishloq xo‘jaligi mahsuldorligiga salbiy ta’sir ko‘rsatadi.

Aholi sonining ortishi natijasida maishiy chiqindilar hajmi ham ko‘paymoqda. Ayrim hududlarda chiqindilarni qayta ishlash tizimining yetarli darajada rivojlanmaganligi ekologik muammolarni kuchaytirmoqda. Tog‘oldi hududlarida o‘rmon va butazorlarning qisqarishi sel va ko‘chki xavfini oshirmoqda. Ayniqsa, bahor mavsumida kuchli yog‘inlar natijasida eroziya jarayonlari faollashadi. Ekologik muammolarni bartaraf etish uchun quyidagi choralar muhim hisoblanadi:

suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish;
eroziyaga qarshi agrotexnik tadbirlarni kuchaytirish;
chiqindilarni qayta ishlash tizimini rivojlantirish;
yashil hududlarni kengaytirish;
ekologik monitoring tizimini takomillashtirish.

Hudud rivojlanishining istiqbollari: Sariosiyo tumanining tabiiy-geografik salohiyati hududni kompleks rivojlantirish uchun katta imkoniyat yaratadi. Tog‘ va tog‘oldi landshaftlari ekologik turizmni rivojlantirish uchun qulay sharoitga ega. Shuningdek, agroklasterlarni tashkil etish va qishloq xo‘jaligi mahsulotlarini qayta ishlashni kengaytirish iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Transport infratuzilmasini modernizatsiya qilish, zamonaviy irrigatsiya tizimlarini joriy etish va ekologik muhofaza tadbirlarini kuchaytirish hududning barqaror rivojlanishini ta'minlaydi. Hududning tabiiy resurslaridan oqilona foydalanish hamda ekologik xavfsizlikni ta’minlash kelajakdagi iqtisodiy o‘sishning muhim omili hisoblanadi.

Xulosa

Tadqiqot natijalariga ko‘ra, Sariosiyo tumani Surxondaryo viloyatining tabiiy resurslarga boy va iqtisodiy salohiyati yuqori hududlaridan biri hisoblanadi. Hududning geografik o‘rni, tog‘ va tog‘oldi relyefi, suv resurslari hamda agroiqlimiy sharoiti qishloq xo‘jaligini rivojlantirish uchun qulay imkoniyat yaratadi. Shu bilan birga, ekologik muammolar, yer degradatsiyasi, suv taqchilligi va eroziya jarayonlari

hududning barqaror rivojlanishiga salbiy ta’sir ko‘rsatmoqda. Mazkur muammolarni hal etish uchun ekologik monitoringni kuchaytirish, suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish va tabiiy resurslardan oqilona foydalanish muhim ahamiyatga ega. Kelgusida hududda ekologik turizm, agroklasterlar va qayta ishlash sanoatini rivojlantirish Sariosiyo tumanining ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotini yanada jadallashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Soliyev A. Iqtisodiy va ijtimoiy geografiya asoslari. – Toshkent: Universitet, 2019.
2. Baratov P. O‘zbekiston tabiiy geografiyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2020.
3. Surxondaryo viloyati statistika boshqarmasi ma’lumotlari, 2024.
4. Hasanov I. Geomorfologiya va landshaftshunoslik asoslari. – Toshkent, 2018.
5. O‘zbekiston Respublikasi Ekologiya va atrof-muhitni muhofaza qilish qo‘mitasi ma’lumotlari.
6. Qayumov A. Regional iqtisodiyot va hududiy rivojlanish. – Toshkent, 2021.